

DEVÂİR

(الدوائر)

Cezayir'de mahallî yöneticilerin hizmetinde bulunan aileler topluluğuna verilen ad.

Dâire kelimesinin çoğuludur; terim olarak bir reisin hizmetinde bulunan aile gruplarını ifade eder. 1830'da Fransız işgalinden önce Devâir adı, özellikle Vehran (Oran) beyinin hizmetinde bulunan, bu şehrin güneybatısında meskûn kabile grupları için kullanılmaktaydı. Bunlar millis kuvvetleri şeklinde teşkilâtlanmışlardı ve Türk yöneticilerin kendi tasarruflarına verdiği topraklardan elde ettikleri mahsul ile, boyun eğmeyen veya vergi vermeyi reddeden kabilelere karşı düzenlenen seferlerden elde ettikleri şeylerle geçiniyorlardı. Komşuları olan Zimâle de aynı işi yapıyordu.

Mahallî kaynakların, 1701'de Fas Sultanı Mevlây İsmâil'in kumandasında Cezayir topraklarına giren Fas ordusunun başarısızlıkla sonuçlanan seferinden sonra ordudaki bazı kabilelerin Türkler'in hizmetine geçmesinden ortaya çıktığını kabul ettikleri Devâir toplulukları, adlarını asıl 1830 yılında Fransızlar'ın Cezayir'i işgal etmelerinden sonra duyurmuşlardır. Fransızlar Cezayir şehrini işgal edip idaresine el koyunca Tilimsân (Tlemsen) halkı Fas Sultanı Mevlây Abdurrahman'a biat etti. Vehran şehri de aynı şekilde davrandı ve bölge halkı adına biatta bulunanlar içinde Devâir ile Zimâle reisi Mustafa b. İsmâil de vardı. Onların biatlarını kabul eden Fas sultanı kendilerine yardım için bir kuvvet gönderdiyse de ordu Kergaliyye, Devâir ve Zimâle'ye ait bütün mallara el koydu. Bu olay üzerine Mevlây Abdurrahman ordusunu geri çekince bu defa Cezayir millî kahramanı Emîr Abdülkâdir'in maiyetine girdiler (1832). Fakat Fransız ordusu emîrin mensuplarını takibe başladı ve aralarında Vehran'ın da bulunduğu birçok merkezi işgal etti. Devâir ile Zimâle de Fransızlar'ın hücumuna mâruz kalan kabileler arasındaydı. Bunların malları yağmalandı ve erkekleri esir alındı. Bunun üzerine duruma müdahale eden Emîr Abdülkâdir Fransız ordusunun yağmaladığı malları geri alarak Devâir ve Zimâle'ye iade etti, sonra da bu kabilelerin Tilimsân yöresine göç etmelerini istedi.

Abdülkâdir 1834 yılında Fransız işgal güçleriyle bir antlaşma imzaladı, fakat

nüfuzu altındaki bölge halkından zekât ve öşür dışında vergi almak isteyince emîre karşı bir hareket başladı. Devâir ve Zimâle, Emîr Abdülkâdir'in düşmanla antlaşma yaptığını, bu sebeple kendisine verdikleri biattan vazgeçmeleri gerektiğini ve cihadın sona ermesiyle de vergi ödemeyi icap ettiren sebebin ortadan kalktığını öne sürerek ona malî yardım yapmamaya karar verdiler. Emîre karşı tavrı alanların başında Devâir reisi Mustafa b. İsmâil vardı. İki taraf arasında Tilimsân civarında yapılan şiddetli çarpışmalarda Emîr Abdülkâdir'in kuvvetleri bozguna uğradı (1834). Mustafa b. İsmâil liderliğindeki Devâir birliklerinin önemli bir kısmı, bir süre sonra belli bazı şartlar çerçevesinde Fransız işgal güçlerine bağlılığını ilân ederek Emîr Abdülkâdir'e yapmış olduğu biattan vazgeçti. Buna bağlı olarak da emîr ile Fransızlar arasında yapılan antlaşma şartlarından biri bozulmuş oldu. Bu madde, emîrin adamlarından karşı tarafa sığınanların iade edilmesiyle ilgiliydi. Emîr Abdülkâdir'in bu konudaki itirazları kabul edilmeyince 1835'te Vehran civarındaki emîrin kuvvetlerine saldıran işgal kuvvetleriyle yeniden savaş başladı. Devâir ve Zimâle kuvvetleri de Fransız ordusu içinde yerlerini almışlardı. Savaş işgal kuvvetlerinin kesin yenilgisiyle sonuçlandı. Bunun üzerine General de Loranc Vehran valiliğine, Mareşal Clauzel ise Cezayir bölgesi genel valiliğine tayin edildi. Bu sırada Abdülkâdir Vehran'ı kuşatmıştı. Devâir ile Zimâle Tilimsân'a sığındı. Tilimsân emîrin kuvvetleri tarafından sıkıştırılınca karşı güçler arasında kanlı çarpışmalar oldu ve Mustafa b. İsmâil Mareşal Clauzel'den yardım istedi. Sonunda Clauzel kumandasında Fransız kuvvetlerinin yetiştirilmesi Tilimsân Abdülkâdir'in tehdidinden kurtarıldı ve General Bugeaud'nun askerleri tarafından işgal edildi.

Emîr Abdülkâdir, taraftarlarından büyük bir kısmını kaybedince artık belli bir yerde kalamaz olmuş, çadırlardan ve portatif barınaklardan oluşan seyyar bir ordugâh kurmaya mecbur kalmıştır. Maiyetindekileri de üç kısma ayırmıştır. Bunlar, zimâle denilen ve daima yanında bulunan özel refakatçiler, Dâire adı verilen ileri gelenler ve halk ile "mahalle" denilen askerlerdi. Ancak daha önce sözü edilen Zimâle ve Dâire ile Abdülkâdir'in seyyar ordugâhındaki zimâle ve dâire birbirinden farklı anlamları ifade etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hâlid en-Nâsîrî, *el-İstikşâ* (nşr. Ca'fer en-Nâsîrî — Muhammed en-Nâsîrî), Dârülbeyzâ 1956, IX, 26, 30, 32, 42-44; Muhammed b. Abdülkâdir, *Tuhfetü'z-zâ'ir*, İskenderiye 1903, I, 99, 114, 115, 118-119, 164-168, 267, 279-281; M. Emerit, *L'Algérie à l'époque d'Abd-el-Kader*, Paris 1951, tür.yer.; Muhammed es-Süleymânî, *el-Lisânü'l-mu'rib*, Rabat 1972, s. 113-118, 126-128; Abdurrahman el-Ceylânî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-âm*, Cezayir-Beyrut 1402/1982, IV, 102, 104, 110, 185, 188-193; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Rabat 1405/1985, III, 51; A. Cour — [R. Le Tourneau], "Dawâ'ir", *EP* (Fr.), II, 178.

İBRÂHİM HAREKÂT

DEVÂT

(bk. DİVİT).

DEVÂTDÂR

(دواتدار)

Bazı İslâm devletlerinde başlangıçta hükümdarın divit takımından sorumlu olan, daha sonraki dönemlerde ise çok çeşitli ve önemli vazifeler üstlenen saray görevlisine verilen ad.

Arapça devât (divit) ile Farsça dâr (tutan) kelimelerinden meydana gelmiş olup düvâdâr, devâdâr, devîdâr, düveydâr ve divitdâr şeklinde de kullanılmıştır.

Devât Abbâsîler'de ve Selçuklular'da vezirlik alâmetlerinden sayılırdı. Devât-dârlığın ilk defa Büyük Selçuklu Devleti'nde ihdas edildiği ve sivil görevliler tarafından yürütüldüğü ileri sürülmekteyse de (*EP* [İng.], II, 172) bu müessesenin daha önceki İslâm devletlerinde de mevcut olduğu bilinmekte, Abbâsîler, Fâtımîler ve Eyyübîler'de basit bir memuriyet olarak adına rastlanmaktadır. Eyyübîler'de devâtdârın ne gibi görevler yaptığı belli değildir; ancak Akkâ müdafasına katılan Seyfeddin Sungur ed-Devâdâr adlı bir emirden bahsedilmektedir. Mücâhidüddîn Aybeg el-Müstansîrî, Abbâsî halifelerinden Müstansîr-Billâh (1226-1242) ve Müsta'sım-Billâh (1242-1258) dönemlerinde "devâtdâr-ı sagır" olarak görev yapmıştır. Anadolu Selçuklularında da devâtdârlik (emîr-i devât) müessesesi mevcut olup atabeg ve nâib-i saltanat olarak devlete önemli hizmetlerde bulunan Celâleddin Karatay emîr-i devâtlık görevinde bulunmuştu (İbn Bîbî, s. 569). Devâtdârlik Mısır ve Suriye Memlûk Devleti'nde giderek önemli bir mansıb haline gelmiş ve sadece